

संस्कृत सामान्यम् ।

उपशास्त्री I

अनिवार्य प्रथम पत्रम् ।

Page No.:

Date:

सन्धिविच्छेदं कुरुत ।

मन्दोत्साहः → मन्द + उत्साहः ।

कस्यापि → कस्य + अपि ।

प्रकृतिमापन्नः → प्रकृतिम् + आपन्नः ।

वक्तुकामादि → वक्तुकामा + अदि ।

यावदहमपि → यावत् + अहम् + अपि ।

इत्युत्कण्ठा → इति + उत्कण्ठा ।

प्रत्यादिष्ट → प्रति + आदिष्ट ।

अत्युद्भुतम् → अति + अद्भुतम् ।

तिमिरमपाकशेति → तिमिरम् + अपाकशेति ।

ममाद्य → मम + अद्य ।

मुञ्चन्त्वशानिमेव → मुञ्चन्ति + अशनि + एव ।

रमणान्निमुखाः → रमण + अन्निमुखाः ।

किमनया → किम् + अनया ।

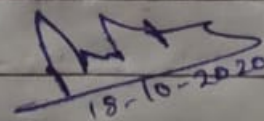
ममोपरि → मम + उपरि ।

गामिव → गाम् + इव ।

तदकार्यम् → तत् + अकार्यम् ।

चनार्थमवैरिजुष्टम् → चन + अर्थम् + अवैरिजुष्टम् ।

प्रत्युपकारः → प्रति + उपकारः ।

18-10-2020

डॉ० निर्मल कुमार झा (सं० प्राचार्यः)

रा० ३० सं० महावि० सुखसेना, पूर्णियाँ ।

संस्कृत सामान्यम् ।
अनिवार्य प्रथम पत्रम् ।

उपशास्त्री ११

Page No.

Date

हल् (व्यञ्जन) सन्धि।

सत् + चित् = सच्चित् ।

रामश् + शेते = रामश्शेते ।

विश् + नः = विश्नः ।

रामश् + लीकते = रामल्लीकते ।

तत् + लीका = तल्लीका ।

षट् + सन्तः = षट्सन्तः ।

सन् + षष्ठः = सन्षष्ठः ।

वाक् + ईशः = वागीशः ।

एतद् + मुरारिः = एतन्मुरारिः ।

तद् + मात्रम् = तन्मात्रम् ।

तद् + लयः = तल्लयः ।

उद् + धानम् = उद्धानम् ।

वाक् + हरिः = वाग्हरिः ।

तच् + शिवः = तच्चिवः । तच्चिवः ।

तद् + शिवः = तच्चिवः ।

हरिम् + वन्दे = हरिं वन्दे ।

यशान् + सि = यशांसि ।

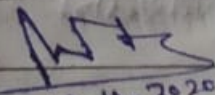
सम् + राट् = सम्राट् ।

शां + तः = शान्तः ।

त्वं + करोषि = त्वं करोषि / त्वङ्करोषि ।

षड् + सन्तः = षट्सन्तः ।

सन् + शम्भुः = सन्शम्भुः ।

18-10-2020

डॉ० निर्मल कुमार झा (सं. प्राचायक)

संस्कृत सं. महावि. अरवली, पणजी

प्रश्न: → अधोलिखिते पद्ये छन्दनिर्णयं कुरुत ।

“ सञ्चारिणी दीपशिखेव रात्रौ
यं यं व्यतीयाद्य पतिं वरा सा ।
नरेन्द्रमार्गाट्ट इव प्रपेदे
विवर्णमावं स स भूमिपालः ॥ ”

उत्तरम् → प्रदत्तोऽयं श्लोकः कविकुलगुरुकालिदासेन विरचितश्च
रघुवंशमहाकाव्यस्य षष्ठसर्गाद् गृहीतोऽस्ति ।

पद्यस्य प्रथमपादे चण्डादि निर्णयः →

सञ्चारिणी दीपशिखेव रात्रौ

१ १ | १ १ | १ १ | १ १

तगण, तगण, जगण, गुरु, गुरुः

प्रत्येके पादे एकादशाक्षराः सन्ति । प्रथमे पादे त्रिष्टुप्-
छन्दस्य भेदः इन्द्रवज्रा छन्दः अस्ति । तल्लक्षणमस्ति →

“ स्यादिन्द्रवज्रा यदि तौ जगौ गः ।

द्वितीये चरणेऽपि इन्द्रवज्रा छन्दः । तृतीये पादे →

नरेन्द्रमार्गाट्ट इव प्रपेदे

१ १ | १ १ | १ १ | १ १

जगण, तगण, जगण, गुरु, गुरुः ।

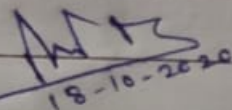
अत्र उपेन्द्रवज्रा छन्दः । लक्षणमस्ति -

“ उपेन्द्रवज्रा जतजास्ततो गौ । ” चतुर्थे पादेऽपि

उपेन्द्रवज्रा छन्दः । इन्द्रवज्रा तथा च उपेन्द्रवज्रा

छन्दः परस्परं मिलित्वा उपजाति छन्दः निर्माति ।

अतश्चात्र उपजाति छन्दः ।

18-10-2020

डॉ० निर्मल कुमार झा, (सं० प्राचार्य)
शं० उ० सं० महावि० सखसेना परिषद्